

Bokanmeldelser

Marit Anne Hauan, 2021. *Polare maskuliniteter. Fra oppdagelsen av Svalbard til heltetidas siste time*. Stamsund, Orkana Akademisk. 260 sider, illustrert.

Anmeldt av Thea Aarbakke

Hvilke maskulinitetsideal(er) som kommer til syne i fortellinger om polare mennesker, er et sentralt forskningsspørsmål i folkloristen Marit Anne Hauans prosjekt som har resultert i boken *Polare maskuliniteter. Fra oppdagelsen av Svalbard til heltetidas siste time*. Gjennom elleve kapitler – ett innledende kapittel og ti caser – undersøker forfatteren tekster og beretninger om ekspedisjoner, overvintningsliv og fangstfolk.

Boken er et resultat av forfatterens mangeårige forskningsinteresse for fortellinger om det polare. Hauan utfordrer den maskuline diskursen om nord hun mener dominerer i Norge. For å få til dette trekker hun frem andre fortellinger om menns og én kvinnes erfaringer i Arktis enn de nasjonale heltefortellingene om Nansen og Amundsen. Slik nyanseres bildet av én, privilegert, polar maskulinitet og byr på et mangfold av versjoner av polare maskuliniteter.

Introduksjonskapittelet gir en innføring i begrepsbruk og teoretiske perspektiver. Sentralt for Hauans prosjekt er begrepet fortelling, som hun bruker til å omtale sine kilder. Hva slags fortellinger som utgjør prosjektets kildegrunnlag får vi først vite på side 16: Det er dagbøker, skipsjour-

naler, biografier, aviser, brev og utstillinger som skal under lupen. Den eldste kilden er skipsjournalen til Gerrit de Veer, som deltok på Willem Barentsz' ekspedisjon for å finne Nordøstpassasjen i 1596–1597. Til sammen strekker kildene seg over 425 år, hvorav de fleste hører til det 19. og 20. århundret. I tillegg utgjør en novelle og deltakende observasjon under et feltarbeid forfatterens empiriske materiale, kommer det fram av kapitlene. Det er fortellingenes innhold og hva vi kan lære av dem om maskuline praksiser og erfaringer i polare strøk som er av interesse for Hauans prosjekt. I tre av kapitlene løftes også blikket for å diskutere storsamfunnets ideer og fortolkninger av fangstfolk (kap. 5, 8, 9). Utvalget er ikke gjort for å vise til sannheter, skriver Hauan, de blir lest og forstått som kilder til hvordan mennesker fortolker sine liv og verden rundt seg. Innholdet består av både bearbejdede artikler og nye tekster. Et par sitater, argumenter og analytiske begreper blir derfor noe gjentakende.

Boken er hovedsakelig illustrert med fotografier, men også med bilder av museumsgjenstander, malerier, tegninger og en utstilling. For undertegnede hadde et kart over Arktis økt leseropplevelsen og innlevelsen i de mange ekspedisjonsberetningene.

Kjønn forstås som sosial og kulturell praksis, med referanse til to klassikere innen kjønnsstudier: Simone de Beauvoirs *Det annet kjønn* og Judith Butlers *Gender Trouble*. Et sentralt poeng med å se kjønn som et kulturelt produkt er at det ikke er en naturgitt størrelse, skriver Hauan. Mann

og kvinne er noe vi blir gjennom det vi gjør, gjennom praksiser (s. 21). Når kjønnsidentitet forstås som tillært og konstruert, må også kjønnsidentitet tolkes innenfor sin bestemte kontekst. Hauans kontekst er mannsfelleskap plassert i polare områder på risikofylte og uforutsigbare oppdrag.

Kapittel 2 og 3 er etter min mening to av bokens høydepunkter. Her får leseren innsikt i ekspedisjonslivets og polarnaturens nådeløshet, ofte med døden til følge. I kapittel 2 følger vi Barentsz-ekspedisjonen 1596–1597 i Gerrit de Veers skipsjournal. Ekspedisjonens oppdrag var å finne en nordlig handelsrute til Asia. Journalen gir innsikt i overvintring og mannskapets kunnskapsløshet i møte med ukjente dyr og et iskaldt klima. Ekspedisjonen stopper opp ved Novaja Semlja. Mannskapet overvintrer i ni måneder før de kan snu og vende hjem til Amsterdam, hvor kun 12 av opprinnelig 17 menn kom tilbake. De Veers beskriver hvordan ventetiden, matmangel, kulde og isolasjon gjør mannskapet motløse og redde. Skipsjournalen er ikke en kilde til en heltefortelling, og Hauan spør om fortellingene om Nansen og Amundsen har bidratt til en smalere forståelse av polar maskulinitet enn hva vi kan finne i eldre kilder, skrevet i en tid «før maskuliniseringen av Arktis» (s. 43).

Kapittelet 3, om skipper Junges fangst-ekspedisjon til Svalbard i 1834, er makaber lesning. Skipet som året etter ble funnet i isen, framstod nærmest som et spøkelsesskip, hele mannskapet på syv menn var døde. Skipsjournalen er en kilde til den menneskelige tragedien som rammet fangstekspedisjonen. Hauan analyserer journalen for å undersøke Junges opplevelse av de polare utfordringene han utsatte seg selv og mannskapet for. Hun

finner uttrykk for både avmakt og redsel. Kapittelet byr på en annen versjon av polare menn enn den Nansen og Amundsen, så vel som fangstfolk på 1900-tallet, ofte har blitt framstilt som. Hauans lesning av skipper Junges journal viser et mer ubeskrevet maskulint ideal av fangstmenns selvrepresentasjon, knappe 100 år tidligere.

For hvert kapittel, case for case, viser Hauan hvor dominerende de polare heltefortellingene om erobringer, handlekraft og dødsforakt har vært, og fremdeles kanskje er, i vårt kollektive minne. For ved å hente frem fortellinger om dem hun omtaler som «polarområdenes arbeiderklasse», kommer andre versjoner av polare maskuliniteter til syne. Hauans poeng om at det ligger et klasseslør over polarhistorien, bringer nye fortellinger til torgs og det er særlig vellykket i kombinasjon med et kjønnsperspektiv på polarhistorien.

Innledningsvis i hvert kapittel er det formulert ett eller flere forsknings-spørsmål. Disse spørsmålene forstås ikke alltid umiddelbart i sammenheng med det overordnede prosjektet, polare maskuliniteter. I kapittelet om fangstmannen Henry Rudi er Hauan blant annet opptatt av Rudis relasjon til dyr. Det er ikke før i konklusjonen at forfatteren samler trådene og reflekterer over hvordan relasjoner mellom fangstmenn og kjæledyr kan fortelle noe om hvordan dyr brukes for å skape hjemlighet i fangsthytten og for å vise omsorg, egenskaper som ofte er assosiert med et feminint ideal. Oppbyggingen skaper en spenning i teksten, men den fører også til at leseren ikke helt forstår hvor forfatteren vil med nevnte forskningsspørsmål, før i konklusjonen. Ved å knytte casenes forskningsspørsmål tydeligere til det overordnede prosjektet lagt

fram i innledningskapittelet, kunne denne undringen gjennom teksten vært unngått.

Det fantes om lag 30 kvinner på fangst på Svalbard i samme periode som Wannu Woldstad, skriver Hauan. Få av dem er kjent utenom Woldstad, som også er den eneste kvinnen som løftes frem i *Polare maskuliniteter*. I kapittel 9 analyserer Hauan hennes selvbiografi, *Første kvinne som fangstmann på Svalbard* (1956). I tillegg trekker Hauan inn en brevkorrespondanse, datert like før biografien skulle utgis, mellom Woldstad og bokforlaget. Hauan viser hvordan Woldstads boktittel og omslagsillustrasjon er i forhandling mellom forfatter og forlag. Woldstad er slett ikke fornøyd med bokens hovedtittel, og foreslår den mer poetiske tittelen «Hvor trær ikke trives». Woldstad taper kampen. Tittelen er med på å skape en bestemt forestilling om Woldstad, skriver Hauan, som første *anerkjente* kvinnelige fangstmann på Svalbard. I tillegg introduserer Hauan en ny aktør i formingen av polare fortellinger, bokforlaget.

I bokens nest siste kapittel tar Hauan for seg en utstilling fra 1986 på Polar-museet i Tromsø. Helt bestemt ser Hauan nærmere på et tablå: Et miljø som viser scener fra overvintringsfangst på Svalbard. Tablået består av dukker framstilt som menn, og gjenstandene i tablået forteller først og fremst om fangstlivet. Mennene i tablået «er aleine i sin verden», skriver Hauan (s. 231). Det er slett ikke uvanlig at permanente utstillinger på kulturhistoriske museer står urørt i flere tiår.

Derfor kan det oppleves litt urettferdig å bli analysert 30 år senere, med den kunnskapen vi i dag har om representasjon av kjønn på museum. Men innledningsvis legger Hauan kortene på bordet og informerer om at det var hun selv som kuraterte tablået tilbake på 1980-tallet. Kapittelet byr dermed på en selvrefleksjon over blindsoner og noe så forfriskende som en løsning på hvordan Polarmuseet kan gjøre fremstillingen av overvintrende mer nyanisert og relasjonell. Å stille spørsmål om *hva* som gjorde det mulig å være overvintrende fangstmann kan være en måte å inkludere mødre og eventuelle ektefeller i tablået, foreslår Hauan.

Undertittelen til boken «Fra oppdagelsen av Svalbard til heltetidas siste time» er delvis hentet fra et dikt om Helge Ingstad, skrevet av Petter Wessel Sappfe. Undertittelen er dermed ikke Hauans påstand, men en henvisning til hvordan polarhistorien har blitt definert og tidfestet av andre før henne. Hauan utfordrer den rådende arktiske, maskuline stereotypien med sine fortellinger om fangstmenn. Samtidig blir det tydelig hvor sterkt de nasjonale polarheltene har fått lov til å definere fortellingene om Arktis. Står Zappfe sin påstand seg, eller er de privilegerte polarheltenes maskulinitetsideal mer seiglivet enn som så? Jeg håper ikke dette er siste punktum fra Hauan om polare maskuliniteter, for med denne boken lykkes hun i å åpne opp for flere nylesninger av norsk polarhistorie.